

שלמים מציון

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת תולדות

נשמת כל חי

"ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה' ותחר רבקה אשתו". (פרק כ"ה פסוק כ"א).

אחד מהטובים ביותר בישיבה, הורי הבחור ביקשו בעבורו סכום מסויים לנדוניא, ובעת ההיא היה לאותו אדם את הסכום הזה, אלא שמלכתחילה הוא חשב לתת רק סכום קטן בהרבה ממה שביקשו הורי הבחור, ולשמור את יתרת הכסף בשביל לחתן בהם את יתר ילדיו. ומשום כן הוא חשב לענות תשובה שלילית על ההצעה הזו.

אבל לפני שהשיב תשובה שלילית על כזו הצעה טובה, הציעו לו שכדאי לו להתייעץ עם מרן הסטייפלר זצ"ל, ואולי הוא יתן עצה כדי שלא להפסיד את השידוך הזה. ובאמת הלך אבי הבת, אל הסטייפלר וסיפר לו את הדברים כהוויתן, ושאל בעצתו מה לעשות.

השיב לו הסטייפלר, **"תעשה את השידוך, ותתחייב את כל הסכום שהורי הבחור מבקשים"**.

השואל חשב אולי הסטייפלר לא הבין כראוי את השאלה, ומשום כן חזר ואמר, שיש לו עוד ילדים לחתן, ואם עתה יתן את כל הסכום הנדרש לא ישאר לו דבר לשאר ילדיו.

הסטייפלר ענה לו שוב, **"תעשה את השידוך"**. ולא התייחס לטענתו זו, ופטרו לשלום.

אבי הבת קיבל את הדברים, ומיד הודיע על הסכמתו להתחייב את הסכום הנדרש, ולאחר כמה ימים כבר זכה לברך על המוגמר כשבתו באה בברית האירוסין עם הבחור המופלג, לשמחת כל הצדדים.

אבי הבת עמד בדבריו, בעת ההיא כל כספו שהתחייב היה מושקע אצל אדם שהוכר כאדם נאמן שרבים השקיעו אצלו את כספם. ומיד באותו לילה שסגרו את השידוך, הלך אבי הבת והוציא את כל כספו המושקע כדי לתת בהם את התחייבותו בעבור השידוך, וכאשר התפלא האדם שהחזיק את הכסף על מה ראה לקחת את כל כספו, הסביר שעשה כן על פי הוראת הסטייפלר שאמר לו להתחייב את כל הכסף בשביל השידוך לבתו.

ולא עברו כמה ימים והאדם הזה שהכסף היה מופקד אצלו פשט את הרגל, וכל הכספים שהיו מושקעים אצלו הלכו לטמיון, ורבים וטובים הפסידו שם את רוב כספם.

ואמרו על כך שיש ללמוד מזה את דרכי ההשגחה, שאילו אותו אדם לא היה שומע בקול הסטייפלר, לא היה לו היום לא את השידוך ולא את הכסף, והיום ששמע בקול הסטייפלר יש לו גם את השידוך וגם את הכסף. ללמדך לימוד השכל איך צריך לשמוע בקול גדולי ישראל, **שהשגחת ה' שורה עליהם באופן מיוחד**, והמשכיל ההולך לאורם, לעולם אינו מפסיד.

ורב יעבוד צעיד

"ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו, ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר". (פרק כ"ה פסוק כ"ג).

ומשמעות הדבר הוא שעשוי שהוא האח הגדול בבחינת "ורב" הוא יעבוד את הצעיר שהוא שיעקב. ומבואר בזה ששלטון המלכות הוא אצל יעקב, ועשוי יעבוד וישתעבד לו.

ויש להבין את ביאור הפסוק, שלכאורה הוא נראה כסותר את עצמו מיניה וביה, שבתחילה נאמר "ולאום מלאום יאמץ", שהמלכות אינה קבועה אצל אחד מהם, אלא זה תלוי זה בזה, כשזה קם זה נופל. ומצד שני הפסוק

בספר כף החיים (סימן רפ"א סק"ח) כותב בשם ספר חסד לאלפים, "קבלה בידינו מרבי יהודה החסיד, ששבח נשמת כל חי מסוגל על כל צרה שלא תבוא, לקבל האדם על עצמו כשיהיה ניצול ממנה לומר נשמת כל חי בתודה וקול זמרה בפני עשרה, ובו ניצולו רבים".

ובספרים כתבו רמז לכך מהפסוק בפרשה "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו", ראשי תיבות של המילה "לנכח" הוא "לומר נשמת כל חי".

יש גם רמז לזכור את הסימן שבו כותב הכף החיים את הסגולה הזו, שהוא סימן "רפ"א", מלשון רפואה. ויש בזה עוד רמז, שאותיות "רפא" הוא אותיות "אפר", ואותיות "פאר", לומר שמי שמשים את עצמו כאפר, זוכה לרפא - לרפואה, וזוכה להתעלות ולהגיע לידי פאר.

ומרן הסטייפלר, הגרי"י קנייבסקי זצ"ל, שהיה אומר לילדת שתקבל על עצמה לפני הלידה שאם הכל יעבור כשורה שתאמר "נשמת כל חי", וכן היה מייעץ לחולה שהוצרך לעבור ניתוח שיקבל על עצמו שלאחר הניתוח יאמר "נשמת". ויאמרו מתחילת נשמת כל חי עד ישתבח ועד בכלל, אלא שבסוף ישתבח יסיים בחתימה בלא הזכרת השם. והסטייפלר לא הזכיר שיאמרו נשמת בעשרה, אלא אפילו ביחיד די בזה.

בצורת ההודאה

הנה בפסוקים בהלל אומרים "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו. יאמר נא ישראל, כי לעולם חסדו. יאמרו נא בית אהרן, כי לעולם חסדו. יאמרו נא יריאי ה', כי לעולם חסדו". בביאור הדבר שמפרטים בהודאה את ישראל, בני אהרן ויראי ה', שכל אחד בפני עצמו אומר את ההודאה לה', ולא כללו את כולם יחד, יש לבאר שכל אחד לפי דרגתו, כך הקב"ה מנהיגו ומשגיח עליו לטובה, וככל שאדם מתחזק יותר באמונה בה' כך הוא זוכה לראות את הנהגת ה' והנפלאות שעושה עימו. וכל אחד לפי דרגתו כך הוא צריך להודות לה', ועל כן יש דרגת הודאה של ישראל, דרגת הודאה של בית אהרן, ודרגת הודאה של יריאי ה'.

ובאמת רואים בחוש שלומדי תורה זוכים לראות הנהגת ה' בצורה שונה משאר ההמון כולו, והרבה פעמים בהוצאות הבית נמנע מהם הוצאות הכרחיות של רפואה או מכשירים שהתקלקלו, וכל זה משום שהקב"ה משגיח עליהם בהשגחה פרטית שלא יצטרכו להוציא הוצאות מיותרות, ויוכלו להמשיך לשקוד על התורה והעבודה.

בדרכי ההשגחה

מעשה באדם שכאשר בתו הגיעה לגיל השידוכים הציעו לו בחור שהיה

ואמר "והוא מלאום יאמץ, לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר אמלאה החרבה, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים". מבואר שהשלטון והמלכות בין יעקב לעשוי לא יהיו באופן קבוע אצל אחד, שהוא לבדו זוכה במלכות, אלא הכל תלוי במעשיהם, כשזה קם זה נופל. וזהו "לאום מלאום יאמץ", שהמלכות של זה תלוי זה. אמנם לכאורה יש להעיר שהפסוק מיד ממשיך ואומר "ורב יעבוד צעיר",

בו "ורב יעבוד צעיר", שעשיו שהוא הרב יעבוד וישתעבד לו, ואם ח"ו לא זכה יתקיים בו להפך שהוא הצעיר יעבוד וישתעבד לעשיו. וד"ל הגר"א, "כענין ורב יעבוד צעיר, שאין לו הכרע אם הרב יעבוד את הצעיר, או להרב יעבוד הצעיר, ושניהם אמת, זכה ורב יעבוד את הצעיר, לא זכה להרב יעבוד הצעיר". ולפי זה מיושב שסוף הפסוק אינו סותר לתחילתו, שבתחילה נאמר בפסוק "ולאום מלאום יאמץ" שכל אחד מלכותו תלויה בחברו, כשזה קם זה נופל. ומיד הפסוק ממשיך ומבאר את הצורה של השלטון של זה בזה, ואומר "ורב יעבוד צעיר", שצורת השלטון הוא שאם זוכים מתקיים בנו "ורב יעבוד לצעיר", וכשלא זוכים מתקיים "ורב הוא יעבוד וישתעבד בצעיר".

לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה*

בעבודות הקשות הללו, ובכל זאת הרוסים לא ויתרו ועמלו יום וליילה על סלילת הכביש. ולא היה מובן מדוע הם מתעקשים ומתאמצים כל כך. אלא אמר הגר"ז רואים מזה שבאמת הסיבה האמיתית שהקב"ה הכניס להם בלבם לעשות את כל זה, היא רק כדי שבסוף בן ישיבה כשירצה לבוא ללמוד תורה בישיבת וולאז'ין, ימצא את הדרך סלולה לפניו, ובקלות יוכל לבוא ללמוד.

גשר בכניסה לוולאז'ין

שמעתי מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל, ששמע מחותנו מרן הגר"ז הוספה מעניינת בזה, שאף על פי שסללו את כל הדרך עד וולאז'ין, שיוכלו לנסוע לשם בנקל. בכל זאת הכניסה לוולאז'ין היתה מאוד לא נוחה, שהיתה שם ביצה גדולה, והיו צריכים לטרוח ולעמול קשה בכל פעם שרצו לצאת או להכנס לוולאז'ין.

ואביו מרן הגר"ח אמר על זה שאם הוא יהיה בשעה שהאומות יטענו "הרבה גשרים עשיו וכו' וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה". הוא ישאל אותם, אם את כל הגשרים והכבישים עשיתם בשביל ישראל שיעסקו בתורה, אם כן למה בכניסה לוולאז'ין לא בניתם גשר בכדי שיוכלו להכנס לשם בקלות ללמוד תורה.

ואמר הגר"ח כי מאת ה' היתה זאת, ודווקא בכדי שיעסקו בתורה סיבב הקב"ה שלא יבנו שם גשר, דהנה כאשר בחור צעיר בא ללמוד בישיבה, כולו מלא במרץ ובחשק לבוא לישיבה, ואם כל הדרכים לוולאז'ין יהיו קשות ומשובשות, יש חשש שמא ימנע ולא יבוא ללמוד תורה. ולכן עשה הקב"ה שיבנו כבישים ומסילות לרכבת כדי שהדרך תהא קלה ונוחה להגיע לישיבה. וכאשר כבר מגיעים לוולאז'ין, הביצה שיש בכניסה לעיר לא תמנע מהבחור לבוא ללמוד, שהחשק לבוא לישיבה ללמוד יגבר על הקושי שיש בכניסה לעיר, ויתאמץ להכנס לעיר במרץ.

ומעתה לאחר שהבחור כבר נכנס ללמוד תורה בישיבה, יש לחוש שמא לעיתים קרובות יחפץ לנסוע לבקר את הוריו ומשפחתו, ואם היציאה מהעיר תהא קלה ונוחה, הרי בכל פעם שירצה ללכת ימצא את הדרך סלולה לפניו, וילך לבקרם ועל יד זה יתבטל מהתורה. לכן השאיר הקב"ה את הביצה בפתח העיר בלא שיבנו שם גשר, כדי שהיציאה מהעיר תהא בקושי ובטורח, ואז כשירצה לצאת אל בית הוריו, יחשוב על הטורח הגדול שיהיה לו ביציאה מהעיר, וממילא יחזור בו מהרצון לנסוע, וישאר בישיבה ללמוד תורה. ונמצא שהכל נעשה בשביל ישראל כדי שיעסקו בתורה. הגשרים, הכבישים ופסי הרכבת שנעשו בפטרבורג, הם בשביל ישראל שיעסקו בתורה, שיסעו בנקל לוולאז'ין ללמוד תורה. ומה שבוולאז'ין עצמו לא עשו גשר, גם זה נעשה בשביל ישראל שיעסקו בתורה, ולא ייצאו מהישיבה לביקורים שאינם נצרכים.

חיוב יצחק במילת עשיו - ודין מילה שלא בזמנה

"ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשיו". (פרק כ"ה פסוק כ"ה).

שעדיין הדם לא נבלע באבריו אסור למולו. כמו שאמרו בגמרא בשבת (דף קל"ד א') שתינוק שהוא אדום אסור למולו, כי אנו אומרים שדמו עדיין לא נבלע בו, ודמו מצוי בין העור לבשר, ואם ימולו אותו עתה יש חשש שכל דמו יצא בשעת המילה, וימות. ולכן צריך להמתין עד שהמראה האדמומית יסתלק ממנו, שאז נדע שנבלע בו הדם, ויהיה אפשר למולו. והגמרא מביאה מעשה בנתן הבבלי, שבאה אשה לפניו שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, וכשנולד הבן השלישי הביאה אותו לפניו וראה שהוא אדום, ואמר לה להמתין ולא למולו עד שיבלע בו דמו, ואז מלה אותו וחייה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמו. ולשון הגמרא הוא, "ואמר אביי, אמרה לי אם האי ינוקא דסומק (כל בשרו אדום, רש"י), דאכתי לא

מיד ממשיך "ורב יעבוד צעיר" שהמלכות תהא אצל יעקב, ועשיו אחיו הגדול ישתעבד לו ויעבדהו, ומזה נראה שהמלכות כן קבועה בידי של יעקב. ונראה לומר דהנה בביאור הגר"א על משלי (פרק ט"ו פסוק ל"ג) כתב שהפסוק הזה "ורב יעבוד צעיר" אפשר לפרשו בשני אופנים, אחד כפשוטו "ורב - עשיו שהוא הגדול, יעבוד צעיר - שישתעבד ויעבוד לאחיו יעקב הצעיר". ומצד שני אפשר גם לפרשו להפך "ורב - עשיו שהוא הגדול, יעבוד צעיר - יעקב אחיו הצעיר הוא יעבוד אותו וישתעבד לו". ולפי ביאור זה באמת משמעות הפסוק היא להפך שיעקב ישתעבד לעשיו. וכתב הגר"א שדבר זה אין לו הכרע, ושניהם אמת, ואם זכה יעקב יתקיים

עוד שמעתי לבאר, דהנה בגמרא בעבודה זרה (דף ב' ב') מובא שלעתיד לבוא יבואו כל האומות ויבקשו מהקב"ה שכן, שיאמרו "הרבה שווקים תקננו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה וכו'. הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה וכו'". והקב"ה עונה להם, "כל מה שעשיתם, לא עשיתם אלא לצורך עצמכם, ולא לצורך ישראל, וממילא לא מגיע לכם שכן".

ובחידושי מרן רי"ז הלוי (עה"ת, פרשת בראשית) מבאר את הטענה של האומות, דהנה כל בריאת העולם לא נבראה אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה, כמו שפרש"י בתחילת בראשית. וכל מה שנעשה ומתחדש בעולם מתחילת הבריאה עד סוף כל הדורות, הכל הוא רק לתכלית הזו בשביל ישראל שיתעסקו בתורה. אלא שעכשיו אין אנו יודעים מאומה, ואיננו יודעים מהו תכליתו של כל מעשה, איך הוא קשור ושייך לישראל. אבל לעתיד לבוא כשהאמת יתגלה לעין כל ומלאה הארץ דעה, יהיה גלוי לכל העולם כולו חשבון כל מעשה ומעשה שנעשה בעולם, לצורך איזו תכלית הוא נעשה. ובאותה שעה יראו כל האומות שכל הגשרים והשווקים והמרחצאות שהם בנו לצורך עצמם, התכלית האמיתית של כל בנייתם היתה רק בשביל ישראל שיעסקו בתורה. ולכן הם באים אל הקב"ה לבקש שכן על כל מעשיהם, בטענה שכל מה שעשו לא עשו אלא בשביל ישראל.

ולפי היסוד הזה נמצא, שגם בזמן שבני עשיו הם השולטים בעולם, ועושים בו ככל העולה על רוחם להנאתם ולטובתם, הרי האמת היא שכל מעשיהם שעושים ויוצרים בבריאה הם רק בשביל ישראל שיעסקו בתורה. ומעתה יש לבאר את הפסוק "ולאום מלאום יאמץ" - שלא תהיה הסכמה על המלכות בין יעקב ועשיו, אלא כשזה קם זה נופל. ולכאורה היה מקום לחשוב שכאשר עשיו הוא המולך, הרי הוא השולט בעולם ועושה הכל רק לטובתו, על זה הפסוק ממשיך ואומר, **ורב יעבוד צעיר** - אפילו בזמן שעשיו הרב (-הגדול) ימלוך, מכל מקום כל עבודתו שיעבוד ויפעל בעולם, התכלית האמיתית של זה היא בשביל הצעיר, בשביל יעקב וכלל ישראל שיעסקו בתורה.

סלילת פסי הרכבת בפטרבורג

מרן הגר"ז זצ"ל היה אומר לפי היסוד הזה, שהסיבה שהרוסים בנו כבישים ופסי רכבת בין פטרבורג לברלין, היא בשביל שבני הישיבות יוכלו בקלות לנסוע ללמוד בוולאז'ין. שהמרחק בין פטרבורג לברלין היה גדול מאוד, ולא היתה שום סיבה טבעית שהיו צריכים לסלול את הכבישים בין שתי המדינות הללו. ובמיוחד שלצורך כך היו צריכים להעסיק אלפי עובדים בעבודת פרך, ורבים מהם אף קפחו את חייהם

בדעת זקנים מבעלי התוספות מביא את דברי המדרש, וכתב "ויצא הראשון אדמוני, מדרש כשראהו אביו אמר עדיין לא נבלע בו דמיו ולא רצה למולו לשמונה ימים, כדאמרין גבי מעשה דשתי נשים שבאו לפני נתן הבבלי וכו'. כשעבר שנה או שנתיים וראה יצחק שלא החליף מראיתו, ידע שזו תולדתו, ואפילו הכי לא מל אותו, אמר הואיל ולא מלתי אותו לשמונה כמוני, אמתין עד שיהיה בן י"ג כמו ישמעאל אחי, ואמול אותו. וכשהיה בן י"ג שנה, הוא עכב בעצמו ולא רצה למול, והיינו דכתיב אם לא דם שנאת ודם ירדפק".

מבואר בדבריו שיצחק כשראה את עשיו אדום לא רצה למולו, כיון שחשב שהמראה האדום הזה בא מחמת שלא נבלע בו דמו, ולפי ההלכה תינוק

ומעתה אם מצוות המילה מחייבת כל יום למול ולא לדחות את המילה, יש לתמוה איך יצחק השתהה ולא מל את עשיו בנו מיד כשהבין שאפשר למולו, הרי כל יום שמאחר את המילה מבטל עשה.

עשיו אינו זרע אברהם לגבי מצוות מילה

ונראה לומר דהנה בגמרא בסנהדרין (דף נ"ט ב') מובא שבני נח פטורים ממילה, שמצוות מילה נאמרה רק לאברהם אבינו וזרעו, ואיתא בגמרא "אי בעית אימא מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא, ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריו לדורותם, אתה וזרעך אין איניש אחרינא לא. אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו, כי ביצחק יקרא לך זרע. בני עשיו לחייבו, ביצחק ולא כל יצחק".

מבואר בגמרא שאף על פי שמצוות מילה נאמרה לאברהם אבינו וזרעו, מכל מקום יצאו בני ישמעאל ובני עשיו שאינם חייבים במילה, כיון שאינם נחשבים לזרעו של אברהם.

ולפי זה לפי הדין לא היה ליצחק שום חיוב למול את עשיו, שהרי אינו נחשב לזרע אברהם, כמו שנאמר בפסוק כי ביצחק יקרא לך זרע - יצחק ולא כל יצחק, יצא עשיו שאינו זרע אברהם. וממילא אם אין מצוות מילה על עשיו, מובן מאוד שאין שום איסור ליצחק לדחות את מילתו לגיל שלש עשרה, ואין בזה ביטול עשה.

משום שכל המילה שיצחק רצה למול את עשיו זה לא היה מצוות מילה, שהרי עשיו לא נצטווה בזה, אלא זה היה רק בתור ענין ומעלה שרצה לזכות את עשיו להיות מהול. ומעתה לגבי ענין זה, אין שום מצווה להקדימו ולא לאחרו, ולכן אמר יצחק, כיון שלא נימול לשמונה אמולו כישמעאל אחי בשלש עשרה.

מאיזה זמן הוברר שעשיו אינו זרע אברהם

אמנם יש לדון בזה, דהנה הלימוד שעשיו לא נקרא זרעו של אברהם נדרש מהפסוק "כי ביצחק יקרא לך זרע", והדרש הוא "ביצחק - ולא כל יצחק". דהיינו שאחד מבניו של יצחק לא יחשב לזרעו של אברהם. אבל לא כתוב בפסוק מי מזרעו של יצחק הוא אותו אחד שיצא מכלל זרע אברהם. ויש לדון מתי הוברר הדבר שעשיו הוא זה שיצא מכלל זרעו של אברהם ואינו מצווה במצוות מילה, האם מיד בשעת הלידה כבר הוכרע שעשיו מופקע מכלל זרעו של אברהם, או שבשעת הלידה לא היה ידוע עדיין מי יופקע, ורק לאחר זמן כשראו את מעשיהם הוכרע הדבר.

ולפי הצד הראשון שמיד בשעת הלידה הוברר ליצחק שעשיו אינו זרע אברהם, אם כן מובן מאוד שהיה מותר ליצחק לדחות את מילתו של עשיו לגיל שלש עשרה, כיון שמעיקר הדין אינו מצווה במצוות מילה, ממילא אין לו שום איסור במה שידחה את מילתו לזמן מאוחר יותר.

אבל לפי הצד השני שבשעת הלידה עדיין לא ידע שעשיו אינו בכלל זרע אברהם, אם כן קשה איך דחה את מילתו של עשיו, בזמן שיתכן שהוא מבטל מצוות עשה של מילה כל יום ויום שהוא דוחה את המילה.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי (ע"ת, פרשת תולדות) דן בזה, דהנה הגמרא דורשת את ההלכה הזו שעשיו אינו בכלל זרעו של אברהם מהפסוק כי ביצחק ולא כל יצחק להוציא את עשיו מכלל זרעו של אברהם, ומזה לומדים שעשיו אינו מחוייב במצוות מילה.

אמנם הרמב"ם (הלכות מלכים פרק י' הלכה ז') מביא פסוק אחר לפטור את עשיו ממילה, וכתב "המילה נצטווה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחריו, יצא זרעו של ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשיו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה והם המחוייבין במילה".

ויש לעיין למה הרמב"ם שינה מדברי הגמרא, והביא פסוק אחר. ובחידושי הגרי"ז כתב בשם אביו הגר"ח לבאר, שבאמת עיקר הלימוד הוא מהפסוק "כי ביצחק - ולא כל יצחק", שמזה לומדים בגמרא שאחד מבניו של יצחק מופקע מכלל זרעו של אברהם. אבל עדיין לא ידוע לנו מי מבניו של יצחק הופקע מהפסוק הזה אם עשיו או יעקב, שהרי בפסוק כתוב רק "ולא כל יצחק", אבל לא כתוב מי מבני יצחק נכלל בהגדרה של זרעו של אברהם ומי לא.

ולכן הרמב"ם הביא את הפסוק שיצחק אמר ליעקב, "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך", שבזה נאמר שמי שזכה להכנס בכלל זרעו של יצחק הוא יעקב, ולא עשיו.

ואלו הם דבריו, "דוודאי עיקר הדבר הוא מהקרא דביצחק ולא כל יצחק, ואי לאו הך קרא היו כל זרעו של יצחק נחשבים בכלל זרע אברהם, ובא הך קרא לגלות דלאו כל יצחק אתרבי להיות זרע אברהם רק חלק ממנו. אבל עדיין אין אנו יודעין מי מזרעו של יצחק הוא הנחשב זרע אברהם, אם יעקב אם עשיו. ועל זה בא הקרא דויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך,

איבלע ביה דמא (בבשרו), דעכשיו כל דמו מצוי בין עור לבשר, וכשמוהלין אותו יוצא כל דמו, רש"י, ליתרחו ליה (ימתינו מלמולו, רש"י) עד דאיבלע ביה דמא, ולימהלוה וכו'. דתניא אמר רבי נתן, פעם אחת הלכתי לכרכי הים ובאת אשה אחת לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא אדום, אמרתי לה המתניני לו עד שיבלע בו דמו, המתנינה לו עד שנבלע בו דמו ומלה אותו וחיה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי וכו'".

ומעתה כשנולד עשיו ויצחק ראה שהוא אדום, חשב שהאדמיות הזו היא לא מחמת שטבעו אדום, אלא זה משום שלא נבלע בו דמו, ועל כן לא מל אותו בזמנו אלא המתין עד שיבלע בו דמו, ואז ימולו.

והמדרש ממשיך, "כשעבר שנה או שנתיים וראה יצחק שלא החליף מראיתו, ידע שזו תולדתו, ואפילו הכי לא מל אותו, אמר הואיל ולא מלתי אותו לשמונה כמוני, אמתין עד שיהיה בן שלש עשרה כמו ישמעאל אחי, ואמול אותו".

מבואר שאחרי שעבר שנה או שנתיים מלידת עשיו ועדיין נשאר בו מראה אדום, הבין יצחק שהמראה הזה הוא לא משום שלא נבלע בו דמו, אלא כך הוא טבעו, וממילא שוב אין סיבה להמתין מלמולו אלא אפשר מיד למולו. אבל עדיין יצחק המתין ולא מלו, ואמר "כיון שלא נימול לשמונה אמתין עד שיהא בן שלש עשרה כישמעאל אחי ואז אמול אותו".

ולכאורה קשה, איך יצחק דחה את מילתו של עשיו לגיל שלש עשרה, ואמר כיון שלא נימול לשמונה ימים אמול אותו כשהיה בן שלש עשרה שנה, הרי כל יום ששמאחר מלמולו הוא עובר בעשה. שבמילה שלא בזמנה, כל רגע יש מצווה למולו, וכל יום שעובר ולא מל הרי הוא מבטל מצוות עשה, ואיך יצחק דחה את המילה לגיל שלש עשרה וביטל בכל יום מהשנים הללו את מצוות מילה שמוטל עליו למול את עשיו בנו.

במילה שלא בזמנה כל יום שלא מל עובר בעשה

ויסוד הדברים שבמילה שלא בזמנה יש מצוות עשה כל יום למול, וכשמאחר את המילה עובר בכל יום על מצוות עשה, מבואר בגמרא ובפוסקים.

הרמב"ם בהלכות מילה (פרק א' הלכה ב') כותב לגבי אדם שאביו לא מלו בקטנותו, הרי כשהגדיל הוא חייב למול את עצמו, וכתב "נתעלם מבית דין ולא מלו אותו, כשיגדל הוא חייב למול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה". ומפורש שגם במילה שלא בזמנה, יש ביטול עשה על כל יום שאדם מתעכב ולא מל את עצמו.

אמנם הרמב"ם כותב את דבריו רק לגבי הבן בעצמו שכאשר הגדיל ואינו מהול, הוא מבטל עשה כל יום. ואילו לגבי אב שמתעכב ואינו מל את בנו הקטן, לא כתוב ברמב"ם שהוא עובר בעשה.

אבל באמת בדרכי משה (יו"ד סימן רס"א), מביא מדברי הכלבו דדין זה נוהג גם על האב, וכתב "ובכלבו כתב והוא הדין אב או בית דין כל יום שמעכבין עוברים בעשה". וכן ברמ"א (שם) הביא בסתמא דדין זה נוהג בכלום.

מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט

ובגמרא בשבת (דף כ"ד ב') גם כן מוכח שמילה שלא בזמנה יש חיוב עשה למולו כל יום, ואסור לדחותה. ובגמרא מובא פסוק שמילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב, דכתיב "הוא לבדו יעשה לכם - הוא ולא מילה שלא בזמנה". ומבואר בגמרא שם שלולי הפסוק היינו לומדים מק"ו, שהעשה של מילה - אפילו שלא בזמנה, דוחה יו"ט.

ולכאורה אם בעשה של מצוות מילה נאמר רק שאדם צריך לדאוג שבסופו של דבר יהא מהול, אבל לא נאמר בעשה הזה שכל יום שדוחה את המצווה הרי הוא מבטל מצוות עשה. אם כן תמוה מאוד למה סלקא דעתך שמילה שלא בזמנה דוחה יו"ט, הלא אפשר לקיימה למחר, ובדין עשה דוחה לא תעשה, הכלל הוא שמצווה שאפשר לדחותה למחר, לא נאמר בזה עשה דוחה לא תעשה. וממילא הכא במצוות מילה אם מצד המצווה אין שום ענין ומצווה מיוחדת לקיים את המצווה דווקא היום, ולכתחילה אפשר לדחותה למחר, הרי וודאי שהמצווה הזו לא תדחה יו"ט, ולמה הגמרא צריכה לזה פסוק מיוחד לדרוש מזה שהמילה אינה דוחה יו"ט.

אלא מוכח מזה, שהמצוות עשה למול מחייבת כל יום ויום שלא לדחות את המילה, אלא לקיים את המצווה מיד כשאפשר ובהקדם האפשרי. וכל יום שעובר ולא מל בו, הרי הוא מבטל מצוות עשה. ועל כן מצד הסברא יש צד גדול לומר שמצוות מילה שלא בזמנה תדחה יו"ט, כיון שמצוות מילה מחייבת גם ביום הזה שלא לדחות למילה. ולכן צריך לחול בזה הכלל של עשה דוחה לא תעשה, ומצוות מילה תדחה יו"ט. ומשום כן צריך פסוק מיוחד לדרוש שמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט.

משיניהם יזכה להיות זרע אברהם ומי לא, ורק בשעת הברכות זכה יעקב מחמת מעשיו הטובים שהלך בדרכו הישרה של אברהם, שיוכרע שבו בחר ה' והוא לבדו נחשב מזרע אברהם.

ולפי זה אם עתה כשנולדו עד שעת הברכות לא הוכרע עדיין מי מזרעו של יצחק נחשב לזרע אברהם, אם כן קשה איך יצחק דחה את מילת עשיו לגיל שלש עשרה, הרי אולי עשיו הוא מי שיזכה להיות בכלל זרע אברהם, ואם כן כל יום שעובר ואינו מל יתכן שהוא מבטל עשה של מילה, וצ"ע.

דרך יעקב הוא שנחשב זרע אברהם, וזכה בברכת אברהם ולא עשיו". ומעתה כתב הגרי"ז, "ונראה לפי זה דער אותה שעה היה באמת הדבר תלוי ועומד מי יהיה נחשב זרע אברהם, ורק עכשיו בשעת הברכות הוא שהוכרע הדבר כי יעקב בחר לו ה', ועליו הוא שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע. וכן הוא משמעות לשון הרמב"ם בהלכות מלכים שם שכתב מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, הרי שתלה הדבר בזה שהוא מחזיק בדתו ובדרכו הישרה".

מבואר דברי הגרי"ז שבאמת כשיעקב ועשיו נולדו עדיין לא הוברר מי

ותלך לדרוש את ה'

עימו. וכבר ממרחק הבחין ר' דוד פרנקל כי פני ידידו ועצובות ומדוכדכות, מיד התקרב אליו בתמיחה "מה קרה, מדוע פניכם רעים היום".

הגר"ב צ"קיים את המקרא "דאגה בלב איש ישיחנה", והשיח את דאגתו בפניו. ר' דוד פרנקל, קבע בנחרצות ואמר, "לך עכשיו מיד אל הרב שך, תספר לו את כל הענין אולי הוא יוכל לעזור בזה". הגר"ב צ"ק ניסה לומר לו, "מה יש ללכת להרב שך, הרי הוא אינו מכיר את החתן, וגם אם הוא מכיר קצת את צד הכלה איך הוא יוכל לעזור כשאינו מכיר את החתן כלל וכלל". אבל ר' דוד פרנקל, שב וקבע, "הרב שך הוא היחידי שיכול עכשיו לעזור בענין, רוץ אליו ותספר לו את כל הסיפור".

נביא בזה מעשה מופלא שסיפרו הגר"ב צ"ק, על חכמתו ומסירותו של מרן הגרא"מ שך זצ"ל, להציל שידוך בישראל, שלא תתפרד החבילה. הסיפור כבר סופר בעבר, ונחזור על הראשונות עם פרטים יותר מדוייקים.

ובדבריו אכן עשה, במקום ללכת לכולל פנה לעבר בית הרב שך, וסיפר לפניו את כל פרטי המעשה, כשהוא מסיים ואומר שחיביים להציל את הבחור הזה מאותה הוצאת שם רע שהעלילו עליו.

הרב שך שמע, ואמר "אני לא מכיר את הבחור הזה, הוא אינו מתלמידי הישיבה, ואיך אני יכול להמליץ עליו ולשבח אותו בדברים שאיני יודע שהם אמיתיים".

וכך היה המעשה באחת מהשבתות שבהם שבת הגר"ב צ"ק בבית הוריו בתל אביב, בתוך אברך צעיר, התרחש בבית הכנסת דבר נורא.

אחד ממתפללי בית הכנסת זכה באותו שבוע לארס את בתו, עם בן גילה, בחור ישיבה תלמיד חכם שיראתו קודמת לחכמתו, ומעוטר בכל מידה נכונה. וכדרך העולם בא החתן בשבת שאחרי האירוסין להתארח בבית חותנו, ולסעוד שם את סעודות השבת.

ענה לו הגר"ב צ"ק, "אבל אני מכיר אותו, ויודע בוודאות שכל ההשמצות הללו הם שקר, והוא בחור מעולה משכמו ומעלה".

אמר הרב שך, "אם אתה מכיר זה מספיק לי, ומיד לבש את הכובע והחליפה ופסק ואמר בא ניסע יחד לתל אביב".

המחותן בא לבית הכנסת יחד עם החתן החדש, כשכולו זורח מאושר על היהלום שנפל בחלקו. הציבור כולו השתתף בשמחתו, וכולם באו לאחל להם ברכת מזל טוב, כשהם שמחים על התלמיד חכם הצעיר שנכנס לשכונה.

אלא שבתוך הכלל יש גם יוצא מהכלל, ובאותו הזמן התפלל בבית הכנסת הזה, איש צר עין, שקינא מאוד באבי הכלה על שזכה במרגלית הזו, ובמידותיו המושחתות לא יכל לסבול את כל הכבוד הרם שזכה לו, ובלבו נרקמה תכנית זדונית כדי להעביר את השמחה.

הגר"ב צ"ק רצה להזמין מונית, אך הרב שך מיאן ואמר, "ניסע באוטובוס".

עלו לאוטובוס, וכאשר הגר"ב צ"ק רצה לשלם לנהג בשביל שניהם, התערב הרב שך ואמר "אני אשלם גם בשבילך".

וכך מתוך מחשבות רשע, המתין לשעת הכושר בה אבי הכלה עומד לבדו. וכשהיא הגיעה, פנה אליו ועשה מעשה אשר לא יעשה. התחיל להשמין את החתן, בשפתי חלקות ולשון מדברת גדולות. וכה אמר "האם זה החתן המהולל שלך, ראיתי אותו בתפילה הוא בקושי מתפלל, אין בו טיפת יראת שמים. ובכלל, פעם אני ביררתי עליו הוא איש שאינו יודע ספר, ומעט זמן הוא לומד במשך היום, רוב היום עובר עליו בבטלה ובלא מעש". ופסק ואמר, "אני אומר לך עשית שטות שלקחת אותו לחתן".

שניהם התיישבו זה לצד זה, ובמשך כל הדרך הרב שך חקר את הגר"ב צ"ק בדרישות וחקירות על אודות הבחור, מהו ומזה טיבו, וסמך את ידו על כל דבריו.

כשהגיעו לכתובת הנדרשת, ירדו שניהם מהאוטובוס, והלכו יחדיו ברחובות העיר, עד שהגיעו לבית אבי הכלה.

המחותן שמע את הדברים, שפנתה הם נראו לו כאמיתיים, ושיקרא כיון דעייל עייל, והשמחה נהפכה לו לתוגה. ובלבו גמר לאמר שמיד אחרי שבת יבטל את השידוך הקלוקל הזה, כי לא יתכן שבתו המצויינת תיפול בפח עם בחור ריק שבוה.

הגר"ב צ"ק נשאר להמתין למטה, ואילו הרב שך עלה בדרגות במעלה הבנין עד שהגיע לדלת ביתם, דפק בדלת, והאב והאם פתחו, והופתעו לגלות בפתח ביתם את ראש הישיבה הגדול, ששמעו יצא למרחקים.

הבחור ראה שפתאום פני חמיו השתנו לרעה, ואיננו כתמול שלשום, ולא הבין מה קרה על מה הסער והזעף הגדול הזה, אך לבו ניבא לו רעות... וכך עברה לה השבת בהרגשה רעה ומאוכזבת, כשהוא מרגיש כאילו האדמה בוערת תחתיו.

הרב שך ללא הקדמות מיותרות התחיל בדבריו, ואמר "הודמן לי להיות כאן באזור ליצור ענין מסויים, וכשעברתי כאן נזכרתי שהבת שלכם זכתה להתארס עם בחור פלוני, אמרתי לעצמי איך אפשר לעבור כאן בלא לעלות ולאחל לכם ברכת "מזל טוב", ולספר לכם על הזכיה הגדולה בה זכיתם. הבחור הזה הוא בן בית אצלי הוא בחור חשוב מאוד, מלא וגדוש בתורה וביראת שמים, הוא יגע ועמל בתורה בכל כוחו, ועתידו לגדולות ונצורות".

ובדברים הללו המשיך והפליג בשבחים עצומים על אותו בחור, כפי מה שגודע לו בנסיעתו האחרונה.

הגר"ב צ"ק - האברך הצעיר, בדיוק עמד בסמיכות לאבי הכלה ושמע את דברי הבלע שאמר אותו צר עין, וכולו נדהם, איך אפשר לשפוך את הדם של כמה נפשות יקרות, בכמה מילים חלקלקות.

עד שראה שאכן נחה דעתם של ההורים, והשמחה שבה לשרות בביתם, אז סיים ואמר "אשריכם שזכיתם לזכה חתן, הוא בחור מיוחד מאוד". ובלבבויות נפרד מהם בברכה ושלום.

ומצד שני כבר היתה לו הכרות עם אותו חתן מימים עברו, והוא יודע בוודאות שכל הדברים הללו הם בשקר יסודם, הורתם ולידתם בתוך מעבועי הקנאה והשנאה, אפילו טיפת אמת אין בהם.

ברור שאחרי כאלו דברים ברורים ששמעו מפי ראש הישיבה, סר הספק מעליהם, ושוב לא השגיחו בדברי ההבל שאמר אותו אדם, ובנו בית נאמן בישראל.

"אם משמים סובבה ההשגחה העליונה שאשמע את הדברים הללו - אמר הגר"ב צ"ק בלבו - אות היא כי עלי לפעול דבר מה בענין, להציל עשוק מיד עושקו".

כאשר הרב שך קיבל את ההזמנה לחתונה מהורי הכלה, הראה את ההזמנה הזו לר' דוד פרנקל ואמר לו, "אתה רואה את ההזמנה הזו, יש לי יד בשידוך הזה".

אלא שהשאלה הגדולה היא, מה לעשות? הרי אחרי שאותו אדם שהוא כביכול ידיד של אבי הכלה אמר את מה שאמר, שוב לא יתייחס אל דברי אברך צעיר לימים, אלא מיד יבטלם כעפרא דארעא. ישב וחשב במשך השבת על דרכי הפעולה, מה אפשר לעשות, אבל העלה חרט בידו.

סיים הגר"ב צ"ק ואמר, "היום הבחור הזה הוא כבר סבא לנכדים, וכלל אינו מעלה על דעתו מה פעל הרב שך למענו...".

ביום ראשון בבוקר יצא הגר"ב צ"ק בדרכו מביתו בשעה הקבועה ללמוד בכולל פוניבו, בדרך הרזה על המקרה המצער ששמע בשבת, וחשב בצער מה אפשר לעשות כדי להציל את כבודו האבוד של החתן, ולהציל את הבית שעומד להבנות בכלל ישראל מאבדון, ולפתח הודמן לפני הרה"ג רבי דוד פרנקל זצ"ל - מתלמידי מרנן החזון"א והגרי"ז מבריסק, שהיה בידדות גדולה